

## סימן ה'

### דין בישול בשבת בתוך הגיטו.

**שאלה:** אלה אזכרה ונפשי עלי אשפכה כי בימי חזדים הארורים לא היתה לנו תקומה ומדי יום ביומו היו מוציאים מהגיטו למעלה מאלף איש כדי להעבידם בפרך בשדה התעופה ולענותם בסבלותם, והנה בא לפני תלמידי מר יעקב הי"ד ונפשו בשאלתו היות שיש לו האפשרות להכנס לעבודה במטבח במקום בישול „המרק השחור“ שהיה עשוי משעועית שהגרמנים היו מחלקים ליהודים ביחד עם מאה גרם של לחם ליום, אולם דא עקא ששם יהיה נאלץ ומוכרח לעבוד במלאכת הבישול גם בשבת אולם מאחר שעל ידי כך הוא ינצל מעבודת הכפיה הקשה שבשדה התעופה המכלה את הנפש ושוברת את הגוף אולי יש בזה גם משום פיקוח נפש כי מאחר שינצל מעבודה קשה ומפרכת ויוכל לאכול ולהשביע את נפשו הרעבה „במרק השחור“ ככל אות נפשו וגופו יעשה על ידי כך יותר מחוסן ויוכל להתחזק מעמד לבל יכולע לו מהרעב הכללי השורר בגיטו, ועוד הוא שואל אם מותר לו לאכול בעצמו ביום השבת „מהמרק השחור“ שהוא מבשל בשבת.

**תשובה:** בחולין דף ט"ו ע"א גרסינן, תנן המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בשוגג יאכל במוצאי שבת במזיד לא יאכל עולמית רבי יוחנן הסנדלר אומר בשוגג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים.

**והרמב"ם** בפ"ו מהלכות שבת הל' כ"ג פסק, ישראל שעשה מלאכה בשבת אם עבר ועשה בודון אסור לו ליהנות באותה מלאכה לעולם ושאר ישראל מותר להם ליהנות בה במו"ש מיד שנאמר ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם היא קדש ואין מעשיה קדש כיצד ישראל שבשל בשבת במזיד

כמו"ש יאכל לאחרים אבל לו לא יאכל עולמית ואם בשל בשגגה למו"ש יאכל בין הוא בין לאחרים מיד, דהרמב"ם פסק כר"י.

**אבל** הטור בסימן שי"ח פסק בשם ר"י בעל התוס' דבשוגג מותר אפילו לו לבו ביום ובמזיד אסור בו ביום. אפילו לאחרים ולערב מותר גם לו והיינו שהוא פסק כר"מ, והרמב"ן הכריע כדברי הרמב"ם וכן פסקו הגאונים. וגם בשו"ע פסק כן עיי"ש בסי' שי"ח שכתב המבשל בשבת במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר מיד למו"ש ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים.

**והנה** כל הני רבבא אינם מזכירים אפילו לאסור בכדי שיעשה וזהו דלא כשיטת רש"י ז"ל שהוא אוסר בכדי שיעשה כמו שכתב שם בד"ה רבי יהודה אומר בשוגג יאכל במוצאי שבת ולא בשבת וה"ה לאחרני דאע"ג דבשוגג חיוב סקילה ליכא עבירה מיהא איכא ובעינן בכדי שיעשה דלא נימטיה הנאה מעבירה עיי"ש.

**ובבא** קמא דף ע"א ע"א איתא, מאי טעמא דר' יוחנן הסנדלר כדריש רבי חייא אפיתחא דבי נשיאה ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם. מה קדש אסור באכילה אף מעשה שבת אסורין באכילה אי מה קדש אסור בהנאה אף מעשה שבת אסור בהנאה ת"ל לכם שלכם יהא יכול אפילו בשוגג ת"ל מחלליה מות יומת במזיד אמרתי לך ולא בשוגג פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר מעשה שבת דאורייתא וחד אמר מעשה שבת דרבנן מ"ד דאורייתא כדאמרן ומ"ד דרבנן אמר קרא קדש הוא קדש ואין מעשיו קדש עיי"ש.

**והנה** הריטב"א במס' כתובות דף ל"ד ע"א כתב וז"ל: והא דאמר ר' יהודה במזיד לא יאכל עולמית היינו שלא יאכל הוא דליכא מאן דאסר מעשה שבת לכל העולם אלא ר' יוחנן הסנדלר בלחוד כדאיתא בשמעתין נמצאת אתה לומר שוגג דר' יהודה כמזיד דר"מ ושוגג דר' יוחנן הסנדלר כמזיד דר' יהודה ואמרינן מעשה שבת פליגי בה רב אחא ורבינא וכן סוגיין מוכחא בהדיא דאליבא דר' יוחנן הסנדלר פליגי דאיהו הוא דאמר מעשה שבת, ומיהו איז להביא ראיה מכאן שיהא הלכה כמותו דהא אמרינן בפ"ק דחולין דרב הוא מורה לתלמידו כר"מ ודריש בפירקא כר' יהודה ומי לנו גדול רב לפסוק הלכה ואי משום דסוגיין דהכא אליבא דרבי יוחנן אפליגו ולדידיהו לא סבירא

לה ומשום דאוקי לברייתא לעיל כר' יוחנן אצטריכא לאפושי טעמא ידיה ואתא נמי דפליגי עלה דרב אחא ורבינא משום הא דבאי למפרך על אוקימתא דלמ"ד מעשה שבת דרבנן נמי מ"ט דרבנן דפרי' והוא הנכון עכ"ל עיי"ש. ומבואר בהדיא מדברי הריטב"א דס"ל דר' מאיר ור' יהודה תרוייהו סבירא להו שאין איסור עולם על מעשה שבת וגם רב אחא ורבינא רק אליבא ר' יוחנן הסנדלר הוא דפליגי אבל לדידהו לא סבירה להם כוונתה לאסור מעשה שבת לעולם.

**אמנם** במג"א סי' שי"ח סק"ב ראיתי שכתב וז"ל דלמי שנתבשל בשבילו הוי ג"כ דינו כמו הוא עצמו כמ"ש ביור"ד סי' צ"ט ס"ה לענין עבר וביטל איסור לכתחילה אסור לו ולמי שנתבטל בשבילו הכא נמי טעמא משום קנסא, ומיהו מדברי הב"י שם משמע דדוקא התם חיישינן שיאמר לעכו"ם לבטלו אבל הכא הא בלא"ה צריך להמתין בכדי שיעשה כשבישלו עכו"ם ולישראל לא חיישינן דאין אדם חוטא ולא לו, ועל כל פנים מתבאר מזה דיש לאסור לבשל בשבת בשביל ישראל דמי שנתבשל בשבילו הוי ג"כ דינו כמו הוא עצמו כמ"ש המג"א, וא"כ בנידון דידן לכאורה יש לאסור לו לבשל ואם יעבור ויבשל יהא המרק אסור לישראל מכיון שכל עבודת הבישול במטבח זה הוא בשביל היהודים הנתונים בצרה ובשביה במכלאת הגיטו.

**אולם** בספר ראש יוסף במס' שבת דף ע"ב כתב במי שאונסין אותו שיבחר לו דבר אחד או לחלל שבת או לאכול מאכל של איסור נבלה יבחר לו חילול שבת דחילול שבת הוא באונס והוזה מלאכה שאינה צריכה לגופא והוא רק מדרבנן מה שאין כן אם יאכל נבילה הרי יעבור איסור דאורייתא שהרי הוא נהנה מאכילה זו, ועוד מביא שם בראש יוסף שהפ"י חולק על דברי התוס' שם שכתבו דהעובד בשבת מחמת יסורים חייב וס"ל להפ"י דמחמת יסורים וכדומה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופא וכן הביא מש"כ המהרש"א בב"ב קי"ט גבי מקושש דלשם שמים נתכוון דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופא.

**ומכאן** דברי הראש יוסף הנ"ל כתב המהרש"ם באורחות חיים בהל' שבת סי' רע"ח דיש למצוא זכות להיהודים אנשי הצבא דמלאכתם היא

מדרבנן כיון שהם עושים מחמת אונס, והביא כן מדברי המהרי"ק שכתב בשורש קל"ז בהאי דיבמות דף קכ"ב ע"ב דא"ל נכרי לא ליקטלי לך כדקלי לפלניא דא"ל בשל קדירה בשבת דל"ה רק איסור דרבנן בבישול הלז כיון דעשה כן בשביל שלא ימיתנו העכו"ם הוי ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה וכן כתב שם מהא דאמר הש"ס בסנהדרין ע"ד דקטל אספסתא ושדי לחיותא דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ועי' בשו"ת בית יצחק חלק או"ח סי' ל"ד שכתב לבאר אמאי הוי כאן מלאכה שאינה צריכה לגופה.

**אמנם** לכאורה יש לדקדק על זה מהא דאיתא בירושלמי פ"ב דחגיגה הלכת א' דבשעת הגזירה שגזרו על היהודים לחלל שבת כשהיו האויבים מטעינים עליהם משאות בשבת, היו היהודים מכוונים שיהיו שנים נושאים משא אחד כדי שלא יעברו על איסור שבת דשנים שעשו מלאכה בשבת פטורין, ואע"ג דהא דשנים שעשו מלאכה פטורין זהו מדאורייתא אבל מכל מקום אסור מדרבנן לעשות כן כמבואר במס' שבת דף ג' ודף ד' ואם כן מה הועילו היהודים בזה שהיו נושאים משא אחד בשנים, מכל מקום עשו כן כדי להנצל מאיסור דאורייתא כמ"ש הפ"מ והק"ע שם.

**והשתא** אם איתא להך דינא דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה כשהעכו"ם מכריחים אותו לחלל שבת, אם כן הדרא קושיא לדוכתא אמאי הוצרכו היהודים לכוון שיהיו שנים נושאים משא אחד כדי להנצל מאיסור דאורייתא הלא אפילו אם כל אחד ואחד יטעון לבדו את המשא גם כן לא יעבור על איסור דאורייתא דמאחר שהעכו"ם מכריחים אותו לעשות כן אם כן הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דאינה אסורה מדאורייתא, ואמאי כתב בירושלמי הנ"ל שהיהודים היו מכוונים שיהיו שנים נושאים משא אחד כדי להנצל מאיסור דאורייתא, והרי דין של מלאכה שאינה צריכה לגופה ישנו גם במלאכת הוצאה כמבואר בשבת דף ד' עיי"ש ואם כן לכאורה קשה מהירושלמי הנ"ל על סברא זו.

**אמנם** זה אינו דאפשר לומר דהיהודים האלה שיכלו את מעשיהם כדי שלא יעברו על איסור דאורייתא אליבא דכולי עלמא שהרי במלאכה שאינה צריכה לגופה פליגי בה ר"י ור"ש דר"ש אומר מלאכה שאינה צריכה לגופה

פטור ור"י אומר חייב, וכן יש פלוגתא בין ר"מ ור' יהודה בשנים שעשו מלאכה בשבת דר"מ ס"ל דחייבין ור"י ס"ל דפטורין.

**ואם** כן לפי זה שפיר עולים דברי הירושלמי במה שכתב שהיהודים היו מכוונים שיהיו שנים נושאים משא אחד, דממ"נ הם ינצלו בזה מאיסור דאורייתא אליבא דכולי עלמא, דאפילו לר' מאיר דסבירא ליה דשנים שעשו מלאכה בשבת חייבין מכל מקום יהיו פטורין שהרי ר' מאיר סבירא ליה כר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ואם כן מאחר שהעכו"ם מכריחים אותם לעשות את המלאכה בשבת הם פטורין מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה כסברה הנ"ל, ואפילו לר"י דסבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב מכל מקום מצאו עצה שיהיו פטורין שהרי ר"י סבירא ליה דשנים שעשו מלאכה בשבת פטורין הם, ולכן בכוונה כיוונו שיהיו שנים נושאים משא אחד כדי שיהיו פטורין אליבא דכולי עלמא בין למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ובין למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ודו"ק.

**וגם** במהרי"ק סי' קצ"ג ובפמ"ג סי' שכ"ח סק"ד מ"ז ובשו"ת חוות יאיר סי' קפ"ג ראיתי שהעלו דמחלל שבת באונס הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואינו אסור אלא מדרבנן עיי"ש, ואונס זה שהני רבכתא מיירו בו הוי רק אונס הגוף שהיו מכריחים אותם לעבוד עבודת המלך ואף על פי כן הם העלו דאינו אסור אלא מדרבנן משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

**ואם** לפי זה בנידון דידן שהזדים הארורים היו מכריחים את היהודים לעבוד בכל מיני עבודת פרך בשבת ואם לא היו נשמעים להם היו ממיתים אותם בכל מיני מיתות ועינויים הרי בודאי אונס זה הוא אונס של מיתה ובודאי שיש להתיר לאומללים הללו לחלל את השבת כי אונס רחמנא פטריה ועל אחת כמה וכמה שיש כאן אונס של נפשות ממש, וגדולה מזו ראיתי בשו"ת יד שלום סי' נ"ז שכתב דמי שהוא אונס מטעם הממשלה לחלל את השבת באיסור דאורייתא יש לצדד להתיר לו את הדבר מכח מש"כ המרי"ק בסי' קל"ז ואם כן קל וחומר בן בנו של קל וחומר שבנידון דידן שהאונס הוא אונס של נפשות שיש להתיר להם לחלל את השבת.

**תבנא** לדינא, דמכל הנ"ל נראה לי שיש להתיר לנשאל לעבוד במלאכת הבישול בשבת במטבח, שהרי בין כך ובין כך הזדים הארורים יכריחו אותו לעבוד בעבודת הכפיה בשדה התעופה בשבת, ואם כן מאי נפקא לן באיזה עבודה הוא יהא מוכרח לחלל את השבת אם בעבודה אחרת אם במלאכת הבישול, והלא בין כך ובין כך לא יעבור על איסור דאורייתא דמאחר שהוא מחלל את השבת מחמת אנוס הוי מלאכה שאינה צריכה לגופא דאינה אסורה אלא מדרבנן, ובנידון דידן גם מדרבנן אינו אסור בגלל סכנת הנפשות הכרוכה בדבר.

**ולכן** בודאי נראה שמותר לו לעבוד במלאכת הבישול בשבת שהרי על ידי כך יהיה לו גם מעט אוכל להשיב את נפשו, וכן אין כאן שום איסור עליו מלאכול את „המרק השחור“ שהוא מבשל בשבת דבכהאי גוונא לכולי עלמא אינו אסור מעשה שבת שהרי יש באכילה זו משום פיקוח נפש ועל אחת כמה וכמה שמותר ליהודים אחרים לאכול את המרק הזה שהוא מבשל בשבת מטעם הנ"ל כי גדול פיקוח נפש שהוא דוחה את השבת, כי כח הסבל של המסכנים הללו כבר כשל לגמרי והם נמקים ממש מרעב ומחסור לכן בודאי שמותר להם להשיב את נפשם הרעבה במרק הזה אף שנתבשל בשבת.

**וד'** הטוב יצילנו משגיאות ויאמר למשחית די ויוציאנו מאפלה לאורה ומשעבוד לגאולה במהרה בימינו אמן.